

Sanja Merzić

Nastavnički fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

e-mail: sanja.merzic@unmo.ba

UDK 811.163.43 *' 342

811.111'342

ALOFONI U BOSANSKOM I ENGLESKOM STANDARDNOM JEZIKU

SAŽETAK

U radu smo prikazali upotrebu alofona u standardnom bosanskom i engleskom jeziku, ukazali smo na primjere alofonije u oba jezika te smo usporedili prisustvo alofona u bosanskom jeziku u odnosu na hrvatski i srpski jezik. Također smo prikazali koje uslove je neophodno ispuniti da bi došlo do ovog procesa.

Kako bismo mogli govoriti o alofoniji, definirali smo pojmove fonologije, fonetike, fonema i, posebno, alofona.

Ključne riječi: alofoni, bosanski, hrvatski, srpski i engleski standardni jezik, status, funkcija.

UVOD

Zašto upravo da odaberemo alofoniju kao temu rada? Da li je moguće uporediti ovu pojavu u dva jezika, bosanskom i engleskom? Zašto do nje dolazi, odnosno koji se preduslovi moraju ispuniti za njenu realizaciju? Koje alofone pronalazimo i kakav je njihov status i funkcija u oba izučavana jezika? Kako alofonija utječe na glasovni sklop jednog jezika te u kojoj mjeri je zastupljena u analiziranim primjerima su neke od tema koje smo izučavali u toku rada.

Da bismo mogli govoriti o alofonima u bosanskom i engleskom jeziku, najprije je potrebno spomenuti šta su to fonetika i fonologija kao lingvističke discipline koje se bave izučavanjem ove gramatičke jedinice, a zatim i šta su fonema i glas, kao neminovnosti za postojanje alofona.

Prema *Gramatici bosanskoga jezika* riječ fonologija dolazi od grčke riječi phone = glas i logos = riječ, govor, nauka, a označava *lingvističku disciplinu koja proučava glasove kao razlikovne jedinice*, dok fonetika *posmatra glas kao fiziološko-akustičku pojavu* (Jahić, Halilović, Palić, 2000, p. 84).

Dok je fonem najmanja jedinica koja je nosilac razlike u značenju u fonologiji, koja se glasovno ostvaruje kao glas, alofon nije nosilac razlike u značenju, već samo različita mogućnost izgovora istog glasa.

ALOFONI U BOSANSKOM JEZIKU

Alofoni u hrvatskom i srpskom jeziku

Budući da je u dostupnoj literaturi koja se bavi tematikom alofona u bosanskom jeziku jako malo rečeno o ovoj oblasti, kao „nužno zlo“ javlja se potreba da konsultiramo literaturu iz drugih jezika, srpskog i hrvatskog, čiji su lingvisti mnogo više pisali na navedenu temu.

Smatram da takvu privilegiju sebi možemo dopustiti na osnovu poređenja koje smo izvršili izučavajući literaturu iz sva tri jezika. Usporedbom je učeno da je o alofonima pisano gotovo isto u svim standardima, što će biti i prikazano u radu.

Što se tiče bosanskog jezika, jedini izvor koji smo uspjeli pronaći, a vezan je za pojavu alofona, je prethodno spomenuta *Gramatika bosanskog jezika*. Njeni autori navode alofone triju fonema: /n/, /g/ i /š/. Ove foneme se ostvaruju kao alofoni [ŋ], [k] i [š'] u sljedećim primjerima:

1. U riječima *Ana* i *Hanka*, fonem /n/ se ostvaruje različito. U prvom primjeru to je dentalni fonem /n/, a u drugom velar, odnosno alofon [ŋ] koji se na ovaj način realizira jer se našao ispred velarnog /k/.
2. U rečenici *On je moj dobar drug*, fonem /g/ je izgovoren zaista onako kako se i izgovara, dok će u rečenici *Moj dobar drug će doći*, fonem /g/ biti ostvaren kao [k], odnosno kao alofon foneme /g/, jer našao ispred suglasnika /ć/.
3. Ako usporedimo riječi *šuma* i *iščem*, primijetit ćemo da se fonem /š/ drugačije realizira u obje riječi. U prvom slučaju to je zaista fonem /š/, a u drugom slučaju radi se o alofonu foneme /š/, tj. [š'], čiji je izgovor, kao i u slučajevima prethodnih glasova, uslovljen pojavom glasa poslije njega, u ovom slučaju umekšanog, palatalnog glasa /ć/.

Za razliku od *Gramatike bosanskog jezika* u *Hrvatskoj gramatici* navodi se šest alofona: [ŋ], [ʒ], [ɣ], [F], [ś], [ź]. Navedeni alofoni predstavljaju različit izgovor fonema /n/, /c/, /h/, /f/, /š/, /ž/. Budući da je o alofonima [ŋ] i [ś] nešto više rečeno kada smo govorili o ovoj pojavi u bosanskom jeziku, te da su isti potkrijepljeni primjerima, smatramo da njihovo tumačenje nije potrebno ponavljati. Stoga ćemo se fokusirati na preostale alofone:

1. Alofon [ʒ] predstavlja različito ostvarenje foneme /c/ kada se ovaj fonem nađe na kraju jedne riječi, a ispred druge koja počinje zvučnim suglasnikom. Npr. *Zec bi ušao u kućicu* [Zeʒbi...].
2. Alofon [ɣ] predstavlja različito ostvarenje foneme /h/, a alofon [F] foneme /f/. Do različitog izgovora ovih fonema dolazi kada se nađu u istoj poziciji kao i fonem /c/. Npr. *Ugledah ga* [Ugledaɣga], odnosno *Šef ga je pohvalio* [šeF ga....].
3. Fonem /ž/ ostvaruje se kao alofon [ź] ispred fonema /đ/, npr. *grožđe* [groźde]. Što se tiče srpskog jezika, kao osnovnu literaturu koristili smo knjige *Gramatika*

srpskoga jezika, udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole, autora Živojina Stanojčića i Ljubomira Popovića i *Osnovi fonologije srpskoga književnog jezika*, autora Radoja Simića i Branislava Ostojića. Obje grupe autora kao primjer alofonije navode upotrebu foneme /n/, pa Simić i Ostojić kažu da: „Velarni izgovor nazala u „banka“, „Anka“, „danga“, „rang“ nije slobodan već uslovljen dodirima sa velarnim *k*, odn. *g* — *glasovnim kontekstom*“ (Simić, Ostojić, 1998, p. 127), a Stanojčić i Popović da „Jedino fonema *n* ima dva načina izgovora i oni zavise od foneme koja dolazi posle nje. Tako je *n* u reči *nana*, *nena*, *neću*, *nisam* — alveolarno-nosna, a u rečima *banka* i *parking*, tj. ispred *k* i *g* — zadnjonepčano-nosna varijanta foneme što je za njenu funkciju obeležavanja značenja bez uticaja“ (Stanojčić, Popović, 2005, p. 39).

Na osnovu navedenog, možemo zaključiti da autori iz sva tri jezika kao primjer alofonije uglavnom navode različito ostvarenje foneme /n/ kao alofona [ŋ]. Također moramo istaknuti da u proučavanju navedene oblasti prednjači *Gramatika hrvatskog jezika* već spomenutih autora.

Iako je naslov ovog poglavlja *Alfoni u bosanskom jeziku*, iz prethodno spomenutih razloga bilo je nužno spomenuti njihovu pojavu u hrvatskom i srpskom jeziku. Nakon što smo to i učinili, kao imperativ se javlja potreba da prikazemo njihovu upotrebu i u engleskom jeziku, budući da je to jedna od osnovnih tema ovog rada.

ALOFONI U ENGLESKOM JEZIKU

Kao i u bosanskom jeziku, alofoni u engleskom jeziku predstavljaju drugačiju realizaciju iste foneme. Suprotno od fonema, oni ne unose razliku u značenje i govornici ih čuju kao iste zvukove. Dva ili više zvukova su alofoni iste foneme ako ispunjavaju sljedeće uslove:

- a) imaju predvidljivu, komplementarnu, odnosno dobru raspodjelu,
- b) ne stvaraju suprotnost u značenju; i
- c) fonetski su slični. (Kačmaz, prezentacija u PowerPointu)

Kaçmaz navodi primjer alofonije foneme /t/ u engleskom jeziku. Ovaj fonem se ostvaruje u četiri varijante i to kao: [t^h], [ɾ], [tʰ], [t]. Kao alofon [t^h] se realizira na početku riječi i ispred naglašanih slogova: *table* (stol), *until* (dok, do). Kao alofon [ɾ] se realizira između vokala kada je drugi vokal nenaglašen: *better* (bolji), *butter* (maslac). U obliku [tʰ] se pojavljuje na kraju riječi: *caught* (uhvaćen), *pit* (jama, rupa), a u obliku [t] u ostalim pozicijama: *stop* (stati), *street* (ulica).

Isti autor navodi i primjer alofonâ foneme /l/, koji se se ostvaruju kao [ɫ], [l̥], [ɫ̥], [l]. U obliku [ɫ] se javlja na kraju riječi: *file* (dokument, spis), *all* (svi), u obliku [l̥] kada je suglasnik koji prethodi bezvučan: *flight* (let), *discipline* (disciplina), u obliku [ɫ̥] kada je glas koji slijedi [θ]: *wealth* (bogatstvo), *health* (zdravlje), a u obliku [l] u ostalim pozicijama: *listen* (slušati), *allow* (dozvoliti).

Nakon što smo prikazali upotrebu alofona u bosanskom i engleskom jeziku, idući korak je da prikažemo status i funkciju alofona u bosanskom u odnosu na engleski standardni jezik, što je tema narednog poglavlja

STATUS I FUNKCIJA ALOFONA U BOSANSKOM STANDARDNOM JEZIKU U ODNOSU NA ENGLESKI STANDARDNI JEZIK

Na osnovu prikazanog u prethodnim poglavljima možemo zaključiti da je položaj, odnosno status alofonâ u oba jezika najprije uslovljen etimologijom same riječi u kojoj se javljaju, a naročito mjestom fonema u toj riječi, tj. fonemima koji se javljaju prije ili poslije njih.

S tim u vezi, ako bismo posmatrali riječi *Hanka* i *mana* sa aspekta ekspresivnosti u bosanskom jeziku, mogli bismo reći da prva riječ postiže bolju izražajnost, privlači više pažnje i nosi mnogo više leksičke punoće u odnosu na drugu. Druga riječ, posmatrana iz tog ugla, odaje dojam uobičajenosti, nečega što čujemo svaki dan, što u nama ne budi nikakvu posebnu emociju. Prema tome, za alofone u bosanskom jeziku možemo reći da imaju i izvjesnu funkciju otvaranja i oslobađanja naše misli i jezika kojim se ta misao prenosi. Oni, usuđujemo se reći, djeluju onomatopetski, oživljavaju naš izraz i dopuštaju mu da oživi.

S druge strane, po našem mišljenju, alofoni ne postižu ovu funkciju u engleskom jeziku, npr. *table*, *caught*. Kao i bosanska riječ *mana* zadržavaju svojstvo običnosti i bezekspresivnosti.

Još nešto što je privuklo našu pažnju jeste da u engleskom jeziku jedan fonem ima mnogo više alofona nego u bosanskom jeziku, za koji je karakteristično da jedan fonem ima i jedan alofon. Primjera radi, u engleskom jeziku fonem /t/ ima četiri različita ostvarenja, kao i fonem /l/, dok u bosanskom jeziku fonem /n/ ima samo jedno različito ostvarenje.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U ovom radu prikazali smo pojavu alofonije u bosanskom i engleskom jeziku s osvrtom na istu pojavu u hrvatskom i srpskom jeziku. Prikazali smo status i funkciju alofona u bosanskom jeziku u odnosu na engleski jezik. Uočili smo da je o alofonima mnogo više pisano u hrvatskom u odnosu na bosanski i srpski jezik. Naveli smo primjere alofonije u analiziranim jezicima te uslove u kojima do nje dolazi.

Primijetili smo, kao što smo već spomenuli, da pojava alofonije u svim navedenim jezicima zavisi prvenstveno od fonema koji okružuju glas koji se ostvaruje kao alofon. Uočili smo da se fonemi i alofoni obilježavaju isto u oba jezika, fonemi kosim crtama (/ /), a alofoni uglastim zagradama ([ ]).

U zaključku rada istaknut ćemo potrebu za daljnjim istraživanjem alofona u bosanskom jeziku, te potrebu komparacije njihove upotrebe u svjetskim jezicima,

a sve s ciljem širenja obzora i jezičkog znanja. Mi smo učinili jedan korak poređenjem alofona u bosanskom i engleskom jeziku te se nadamo da će slična/ista tema biti predmetom i budućih istraživanja.

LITERATURA

- [1] Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević V., Zrika, M. (1997). *Hrvatska gramatika*, II promijenjeno izdanje, Školska knjiga: Zagreb.
- [2] Jahić, Halilović, Palić, (2000). *Gramatika bosanskoga jezika*. Dom štampe: Zenica.
- [3] Kaçmaz, T. (preuzeto 7.5.2012). *Allophones*, prezentacija u PowerPoint-u.
- [4] Stanojčić, Ž., Popović, Lj. (2005). *Gramatika srpskoga jezika, udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Beograd.
- [5] Simić, R., Ostojić, B. (1998). *Osnovi fonologije srpskoga književnog jezika*. ODP Štamparija Trebinje: „Trebinje“; Univerzitet Crne Gore, Podgorica, Trebinje.

ALLOPHONES IN BOSNIAN AND ENGLISH STANDARD LANGUAGE

ABSTRACT

In our study we have shown the use of allophones in standard Bosnian and English language. We have drawn attention to examples of allophony in both languages and compared presence of allophones in Bosnian in reference to Croatian and Serbian language. Also, we presented conditions needed for the occurrence of this process.

In order to analyze allophony, we gave definitions of phonology, phonetics, phoneme and, especially, allophone.

Key words: allophones, Bosnian, Croatian, Serbian and English standard language, status, function.

